NEDERLANDSCHE STEMMEN

OVER

GODSDIENST, STAAT-, GESCHIED- EN LETTERKUNDE.

Gelijk er geschreven is: Ik hebbe geloofd, daarom heb ik gesproken, zoo gelooven wij ook, daarom spreken wij ook.
2 Cor. IV: 13.

DE VERSCHIJNING AAN DE ZEE VAN TIBERIAS.

(Eenige opmerkingen over het XXIste Hoofddeel van het Evangelie van Johannes).

De Engel, die het eerst aan de vrouwen de opſtanding des Heeren verkondigde, herinnerde haar en de Discipelen, te gelijk aan dat woord hetwelk de Meester zelve in den nacht des verraads tot hun geſproken had: *Nadat ik zal opgeſtaan zijn, zal ik u voorgaan na Galileën* (Matth. XXVI. v. 32). *Aldaar*, voegt er de hemelſche boodſchapper bij, *zult gij hem zien* (Matth. XXVIII. v. 7). *En*, zoo als wij ſtraks daarna (v. 16) bij dezen Evangelieſchrijver lezen: *de elf Discipelen gingen naar Galileën, na den berg, daar Jeſus hen beſcheiden had; en zij zagen hem aldaar, en zij baden hem aan.* Naar zijne bijzondere gewoonte en eigenaartigheid, heeft Johannes uit de geſchiedenis dezer verſchijning in Galilea eenige weinige met het geheel zijns Evangelies treffend zamenſtemmende trekken te boek geſteld; en wel *in de eerſte plaats*, de omſtandigheden onder welke de Heere zich het eerst aan den oever der Galileeſche zee, in den morgenſtond, aan een zevental zijner Discipelen openbaarde; *in de tweede*, het middagmaal dat Hij aldaar met hun hield; *in de derde*, het onderhoud met Petrus, aangaande hemzelven en de hem toebetrouwde ſchapen, en aangaande Johannes. Daarbij laat deze Discipel het in zijn verhaal blijven, zonder in het verder gebeurde (1 Cor. XV. 6) bij die gelegenheid, eenigzins te treden.

Het is ons voornemen hier niet eene aan één geſchakelde uitlegging van het zoo diep zinrijke ſlot dier laatſte en hoogst verhevene Evangelie-beſchrijving te beproeven; wij wenſchen alleen bij de drie ſtraks genoemde onderwerpen, naar de leiding der volgorde, de aandacht in eenige bijzonderheden te richten.

v. 1. *Na dezen openbaarde Jeſus hem zelven wederom den discipelen aan de zee van Tiberias. En hij openbaarde hem aldus.* In deze *openbaring* (1) van Jeſus aan de zijnen in Galilea, maakt ons Johannes opmerkzaam op *de plaats*, op *de perſonen*, op *den tijd* en *wijze.* Wat *de plaats* betreft, het is aan den oever van het Galileeſche meir (waarvan de zee van Tiberias een deel was) dat de Discipelen hunnen Heer hier wederzien; aan den oever van die wateren, welke zij zoo vaak met den Meester, of onder Zijn oog waren overgevaren; van die wateren, meer dan eens door den ſtorm in den nacht beroerd en opgezet, maar door één woord of wenk van Jeſus geſtild; van die wateren op welke Hij eens als op een effen land wandelde, en door Zijne kracht Petrus deed wandelen. Zij geſchiedt aan dien oever, op welke Hij ook ſtond ten dage als Hij Petrus en Andreas, Jacobus en Johannes, van achter het vischnet tot zich riep, zeggende: *Volgt mij na, ik zal u viſſchers der menſchen maken* (2). Ook destijds had een wondervolle vischvangst de tegenwoordigheid des Heeren bij de Zijnen gekenmerkt, na eenen vruchteloos in arbeid doorgebrachten nacht (3). Zoo verbindt die Heere den vroeger en later tijd, de herinneringen der eerſte roeping met de teekenen eener latere zoo machtig zedert ontwikkelde, door het teeken zelve, waarmede Hij zijne heerlijkheid bij beide gelegenheden openbaart. Tot zelfs in de keuze der plaatſen kenmerkt voorts zich de Goddelijke getrouwheid. Wat wonderen zag b. v. niet op afſtand en bij opvolging van tijden en bedeelingen, de rivier des Jordaans? Of op hoe onderſcheidene wijzen en tijden werd niet de olijfberg nabij Jeruſalem door de voeten des Heeren betreden! en nog is de

(1) Ἐφανερώθη, zegt Johannes met eene plechtiger uitdrukking dan de overige Evangelisten in het verhaal der opſtanding en der daarop gevolgde verſchijningen doorgaans gebruiken.

(2) Matth. IV v. 19.

(3) Luc. V. v. 4—8.

profecy desaangaande niet uitgeput (1). Daarom hielden dan ook de Vaderen onder het Oude Testament de gedachtenis dier plaatſen heilig en onvergetelijk, alwaar hun de God des verbonds verſchenen was (2). En ook nu nog herdenkt het geloof zijne plaatſen, en de geloovige kent de plekken, alwaar hij gemeenſchap mocht oefenen met zijnen God en Heiland. De Heere komt meer dan eenmaal aan eene zelfde plaats terug. Hij komt ook tot u eenmaal weder, o Sion en Jeruſalem! Zijn naam is *Getrouw*.

v. 2. En thands *de perſonen*, aan welke zich hier het eerst en vroegst op dien dag de Heere vertoont en bekend maakt: *Daar waren te zamen Simon Petrus, en Thomas gezegd Didymus, en Nathanaël, die van Cana in Galileën was, en de zonen Zebedei en twee andere van zijne Discipelen.* Simon Petrus, altijd in zijnen ijver zoowel als in zijne zwakheid de eerſte, ook wederom in het voorſtel (v. 3) aan de overige Discipelen, om het beroepswerk te hervatten, te midden der heerlijkſte en ophanden zijnde verwachtingen; *Thomas*, nu niet meer als bij eene vroeger gelegenheid (Hoofdſt. XX. v. 22) verzuimende zich bij de broeders te vinden, als zij te zamen waren; *Nathanaël* (Bartholomeus, als uit de vergelijking der Evangeliën blijkt) van wien wij bij deze gelegenheid vernemen, dat hij in dat Cana te huis behoorde, waar Jeſus drie dagen na de belijdenis van dezen discipel (Joh. I. v. 26—52.; II. v. 1) zijne heerlijkheid het eerst openbaarde op de bruiloft; de *twee zonen van Zebedeüs*, Jacobus de vroegſte, Johannes de laatſte der Apostelen in de vreugde hunnes Heeren ingegaan, met Petrus van den eerſten tijd hunner roeping tot de allerbijzonderſte aanſchouwing van Jeſus heerlijkheid en lijden toegelaten (3)); en nog *twee andere zijner Discipelen*, niet onder *de twaalve* behoorende, maar wellicht later tot vervanging van Judas plaatſe voorgeſteld (Hand. I. v. 21—23). Deze allen waren aan den oever der zee *te zamen*. Het is ten allen tijde, en onder allerlei omſtandigheden *goed en liefſlijk, dat broeders ook te zamen zijn. Daar toch gebiedt de Heere den zegen* (4), daar openbaart Hij zich, als hier, zichtbaar en perſoonlijk, of nog onzichtbaar, door de kracht van den Heiligen Geest.

v. 3. *Simon Petrus zeide tot hen: Ik ga visſchen. Zij zeiden tot hun, wij gaan ook met u. Zij gingen uit en traden terſtond in het ſchip, en in dien nacht vingen zij niets.* Opmerklijk is hier wederom *het oogenblik en de wijze*, waarop zich de verrezene Heiland aan de zijnen vertoont: zij hadden zich op nieuw begeven tot het dagelijkſche werk der handen. De Apostel Paulus vermaant nergens meer bepaaldelijk de geloovigen tot het waarnemen van beroep en arbeid, dan juist in die twee Brieven aan de Theſſalonicenſen, wier hoofdinhoud is de verkondiging van 's Heeren wederkomst in heerlijkheid. Vleeſchelijke menſchen plegen uit die waarheid juist het omgekeerde gevolg te trekken. Alles, ook de

(1) Zach. XIV. v. 4.
(2) Gen. XXVIII. v. 11 en volg.
(3) Matth. XVII. v. 1, 4, en XXVI. v. 37, enz.
(4) Pſ. CXXXIII.

misbruiken in de toepasſing der dierbaarſte waarheden, is in de H. Schrift *te voren voorzien.*

v. 4. Maar ook het uur der verſchijning is beteekenisvol. *En als het nu morgenſtond geworden was, ſtond Jeſus op den oever; doch de discipelen wisten niet, dat het de Heere was.* De morgenſtond is, als wij bij eene vorige gelegenheid aanmerkten (1), in de Schrift beide het tijdſtip veelal en het beeld van redding, verlosſing, uitkomst. Zij hadden den gantſchen nacht niets gevangen. Maar de morgenſtond brengt hun hooger zegen aan, en den tijdelijken uitwendigen daartoe. *Jeſus ſtond op den oever:* niet meer in het ſcheepken, of op de zee, maar op het drooge betaamde het den verheerlijkten Verloſſer na zijne opſtanding bij de Zijnen te zijn. (Eigenaartig wijst Bengel hier op Openb. XXI. v. 1. *De zee*, beeld van de wereld, hare woeling, geweld, en onbetrouwbaarheid, *was niet meer*). Jeſus *ſtond* (2) *op den oever* in dien morgenſtond, gelijk Hij *ſtond in het midden der discipelen* op den avond van den dag zelven der Opſtanding, onverwacht, majestueusch, en met macht. Niemand evenwel der discipelen kende Hem dadelijk, evenmin als Maria Magdalena, toen Hij achter haar ſtond (XX. v. 15.), of de Emmausgangers, toen Hij met hun ging. Niemand ooit kent of herkent den Heere Jeſus, waar Hij zich ontdekt en werkt, dadelijk. Hij voorkomt de zijnen altijd, en in alles.

v. 5. *Jeſus zeide tot hen: kinderkens, hebt gij niet eenige toeſpijze? Zij antwoordden hem, Neen.* Hij zelve maakt zich bekend eerst door Zijne ſtem, dan door Zijne toeſpraak: *kinderkens!* de toeſpraak *der Opperſte Wijsheid* aan de menſchenkinderen in het Boek der Spreuken; en wie is die *Opperſte Wijsheid* anders dan de Zone Gods, Jeſus Christus? Eindelijk openbaart Hij zich in de vraag naar hetgene Hij zelve aanbrengt; hier, de visch, gelijk in de woestijne de brooden (Joh. VI. v. 5 en 6), en bij de fonteine Jacobs, water (IV. v. 7). Waar Hij vraagt, en het antwoord onzer armoede als dat der discipelen *neen!* moet zijn, daar wil Hij ook zelve geven, het gene Hij vraagt.

v. 6. *En Hij zeide tot hen: Werpt het net uit aan de rechterzijde van het ſchip, en gij zult vinden. Zij wierpen 't dan, en konden hetzelve niet meer trekken van wegen de menigte der visſchen.* In alle deze bijzonderheden ligt eene beteekenis van leering en geestelijke toepasſing. Want het zinnebeeldige (ſymboliſche) in vele van 's Heilands handelingen (3), vooral die in het Evangelie van Johannes te boek geſteld zijn, moge door het vernuft van zommige kerkvaders of andere uitleggers kwalijk of buiten de meening des woords aangeduid zijn in de bijzonderheden, het wezenlijke daarvan, en over het geheel van hetgeen men oudtijds tot *Theologia Symbolica* betrok, kan door het eenvoudige

(1) Nr. 25 bl. 147. (2) Ἔστη.
(3) *Symboliſche Handlung, die nur für uns Abendländer etwas Fremdes hat, im Morgenlande aber eine gewöhnliche Weiſe des Unterrichts ist und für alle begreiflich minder Entwickelte* (maar niet voor dezulken alléén) *etwas ſehr Eindringliches zu haben pflegt.* OLSHAUSEN, *Bibliſcher Commentar*, 2ter Band, S. 428.

oog in de Schriften niet miskend worden, en begint dan ook nu bij de herleving van echte Godgeleerdheid ook in Duitschland, op nieuw meer en meer erkend te worden. Wie bemerkt niet b. v. dat er een zinnebeeldige beteekenis ligt in de voetwasſching (Joh. XIII), in de verandering van water in wijn (Joh. II.), in het vervloeken van den vijgenboom (Matth. XX. v. 18—20)? Zoo dan ook in de wondervolle vischvangst aan deze plaats, bij welke op te merken is de volheid van den zegen, zoodra de Heere zich vertoont en ſpreekt; zonder dien zegen toch is de meest ingeſpannen arbeid, ſchoon altijd in zich zelve bevolen en prijslijk, onvruchtbaar (Pſ. CXXVII). Doch men merke ook op, dat ook dan nog de zegen verzeld gaat met een bevel, aan welks uitvoering zij verbonden is niet als voorwaarde maar als van God verordend middel: *werpt het net uit*, niet onverſchillig hoe of werwaart, maar *ter rechterzijde!* Daarop volgt de overvloedige vangst: *zij konden het net niet trekken van wege de menigte der visſchen.* Zoo overvloedig was ook eenmaal, en zal nog ter beſtemder ure de toebrenging van zondaren uit de zee van wereld en zonde in de netten des Evangeliums zijn. Die over de visſchen der zee gebiedt, dat zij zich in de netten vergaderen, die gebiedt ook even almachtig over de harten van menſchen, dat zij zich bekeeren, en tot de Gemeente der genen die zalig worden, worden toegevoegd.

v. 7. *De discipel dan welken Jeſus lief had zeide tot Petrus, Het is de Heere. Simon Petrus dan hoorende dat het de Heere was, omgordde het opperkleed (want hij was naakt) en wierp hem zelven in de zee.* Aan zijne ſtem erkent Johannes den Heere, even als op dien eerſten morgen der opſtanding Maria Magdalena (Joh. XX. v. 16). Van Johannes verneemt het Petrus, wiens eigenaartig karakter zich hier weder in de wijze waarop hij tot den Meester ſnelt, openbaart.

v. 8—10. *En de andere discipelen kwamen met het ſcheepken (want zij en waren niet verre van het land maar omtrent twee honderd ellen) ſlepende het net met de visſchen. Als zij dan aan het land gegaan waren, zagen zij een kool-vuur liggen, en visch daarop liggen, en brood. Jeſus zeide tot hun: Brengt van de visschen die gij nu gevangen hebt.* Terwijl de discipelen arbeiden om de visſchen op bevel des Heeren te vangen, is er op den oever reeds een middagmaal voor hun gereed, dat, hoe eenvoudig in zich zelven, dáár ſtaat als een zinnebeeld der hemelſche rust en vreugde na den arbeid op de zee dezer wereld verricht. »Christus (merkt Huig de Groot op deze plaats aan) maakt van de visch »op het koolvuur beſchikt, en van de andere die de »Apostelen gevangen hadden, eene gemeene maaltijd, om »zoo te toonen dat de genen, die hij zelf bekeerd had »en die hij door de dienst der Apostelen bekeeren zoude, »tot hetzelfde einde beſtemd zijn.”

v. 11. *Simon Petrus ging op en trok het net op het land vol groote visſchen tot honderd drie en vijftig, en hoewel er zoovele waren zoo scheurde het net niet.* Door drie bijzonderheden onderſcheidt zich deze laatſte wondervangst na ’s Heeren opſtanding van die eerſte bij gelegenheid der roeping der vier visſchers tot Apostelen, Luc. V. v. 4—9. Ten *eerste*, doordien hier alleen *groote* visſchen opgebracht worden; ten *tweede*, het getal derzelve (*honderd en drie en vijftig*) uitdruklijk genoemd is; *ten derde*, het net *niet* ſcheurde. Ook dit heeft zijne beteekenis: waarom anders eene zoo opzettelijke en naauwkeurige opgave dezer ſchijnbare bijkomſtigheden? Door de honderd drie en vijftig groote visſchen wordt hier (vergelijk wederom Grotius t. a. p.) *die groote ſchare* verſtaan *uit alle geſlachten, talen en volken*, waarvan in Openb. VII. en elders geſproken is. Dat het net niet ſcheurde, ſtemt overeen met de meerdere vastigheid, die alles door en na de opſtanding van Christus verkreeg voor de Apostelen; of wil men het liever, met de eenigheid dier ware van God te voren gekende, in der tijd vergaderde Gemeente, die door de prediking des Evangeliums toegebracht wordt, de Heere tegenwoordig zijnde met zijne Kracht.

v. 12. *Jeſus zeide tot hun: komt herwaarts, houdt het middagmaal. En niemand van de discipelen durfde hem vragen: Wie zijt gij? wetende dat de Heere was.* Wat door de wereld en door het vleesch zoo vaak ontheiligd wordt, is in de Schrift eene heilige verrichting, een tijd en plaats veelal van ’s Heeren dierbaarſte zegeningen en openbaringen. Wat al heerlijke woorden en werken des Heeren vinden wij in de Evangelien niet opgeteekend aan den disch van middag- of avondmaal. Men verbinde de gedachtenis aan dat der bruiloft te Cana, met dezen maaltijd op het ſtrand der Galileeſche zee, met het Avondmaal des Heeren in de Gemeente alle eeuwen door, met het Avondmaal eindelijk *van de bruiloft des Lams.* Ook nog onmiddelijk voor zijne hemelvaart heeft Jeſus de zijnen vergaderd met broodbreking (1). — De discipelen den Heere aan ſtem en daden herkennende, onthouden zich uit ontzag van verdere vragen; zij wisten dat het de Heere was, en toch had Zijn aangezicht na de opſtanding telkens iets, dat van wege eene nieuwe heerlijkheid van hetzelve, hun eenigermate vreemd was. Marc. XVI. v. 12. Luc. XXIV. v. 16.

v. 13. *Jeſus dan kwam en nam het brood en gaf het hun, en den visch desgelijks.* Hij, ſteeds dezelfde die vroeger met vijf brooden en twee vischkens, vijfduizend mannen voedde, Hij, de Heere, *die het brood verleent tot ſpijze* (2), en zelve *het Brood des levens* is, dat *gegeten wordt* door het geloof. Joh. VI.

v. 14. *Dit was nu de derdemaal, dat Jeſus zijnen discipelen geopenbaard is, na dat hij van den dooden is opgeſtaan.* Johannes, naar zijne in dergelijke gevallen zeer beknopte (*elliptiſche*) wijze van ſpreken, bedoelt hier de *zamenvergaderde* discipelen, in welker midden Jeſus *eerst* verſcheen op den avond van den dag zijner

(1) Hand. I. v. 4, alwaar het Griekſche woord *συναλιζόμενος* bij ons door *vergaderd zijnde* vertaald eigenlijk en letterlijk beteekent: *te zamen aanzittende* (Vulg. *convescens*), zoo als overtuigend bewezen is door den beroemden VALCKENAER, *in adnot. crit. in loca quaedam Lib. S. Nov. T.* p. 369 et 370. Verg. Hand. X. v. 40, 41.
(2) 2 Cor. IX. v. 10. Jeſ. LV. v. 10.

opſtanding; *vervolgens* acht dagen later, Thomas tegenwoordig zijnde; en alzoo ten *derdenmale* hier. Zoo deed en doet Hij ten allen tijde meer en overvloediger nog dan Zijne belofte uitdrukt. Hij had beloofd zich in Galilea aan de discipelen te zullen openbaren, en Hij voorkomt hen reeds lang te voren door verſchijningen in en nabij Jeruſalem, zoo aan allen te zamen, als aan enkelen afzonderlijk.

v. 15—17. *Toen zij dan het middagmaal gehouden hadden, zeide Jeſus tot Simon Petrus, Simon Jona* (zoon) *hebt gij mij liever dan deze? Hij zeide tot hem, Ja, Heere, gij weet dat ik u liefhebbe. Hij zeide tot hem, Weidt mijne lammeren, Hij zeide tot hem ten tweeden maal, Simon Jona* (zoon) *hebt gij mij lief? Hij zeide tot hem, Ja, Heere, gij weet dat ik u liefhebbe. Hij zeide tot hem, Hoedt mijne ſchapen, Hij zeide tot hem ten derdenmale, Simon Jona* (zoon) *hebt gij mij lief? Petrus werd bedroefd, om dat hij ten derdenmaal tot hem zeide, Hebt gij mij lief? en zeide tot hem, Heere gij weet alle dingen, gij weet dat ik u lief hebbe. Jeſus zeide tot hem, Weidt mijne ſchapen.* Vol van dierbaarheid en heerlijkheid is dit geſprek des Heeren met den discipel, die, om dat hij gevallen, zwaar gevallen was, daarom niet minder de waarlijk liefhebbende, van God zelven geleerde, bewaarde, herſtelde discipel moest blijken, die in alles, ook in zijnen val en berouw, de anderen ten voorbeeld was en voorging. Jeſus ontfermt zich over den aan zich zelven als zoodanig bekend gewordenen zondaar. Hij vergeeft menigvuldig. *Hij ziet hem aan*, terwijl hij ten derden maal verloochent (1), en reeds voor dat hij viel, was het gebed reeds gedaan voor hem, dat *zijn geloof niet zoude ophouden* (2). De eerſte, aan wie de Heere na zijne opſtanding perſoonlijk verſchijnt is eene vrouw, welke Hij van zeven duivelen verlost had (3); de eerſte der discipelen, aan welken Hij zich openbaart, is de om zijne zonde weenende Petrus (4), wien Hij, nog vroeger, door den Engel zijne opſtanding heeft laten boodſchappen, bij name (5). Driemaal had Petrus zijnen Heere verloochend, driemaal te vergeefsch te voren gewaarſchuwd en aan de waarſchuwing herinnerd; driemaal vraagt de Heere hem nu, na hem verſchenen te zijn, en met hem aangezeten te hebben: *Simon Jona's zoon hebt gij mij lief?* Doch om de tederheid van des wederopgerichten drievuldig antwoord recht te verſtaan, moet hier opgemerkt worden, dat onze Nederduitſche en andere Bijbelvertalingen (kwalijk) door een zelfde woord overzetten twee in het oorſpronklijk zeer onderſcheidene uitdrukkingen, te weten: het nadrukvolſte ἀγαπᾶν, *liefhebben*, en het eenigzins minder ſterkſprekend φιλεῖν, *beminnen.* Met terugzicht op Petrus roem: *of zij ook alle geërgerd worden, zoo zal ik toch niet geërgerd worden!* vraagt Jeſus allereerst: *Simon Jona* (zoon) HEBT GIJ MIJ LIEF MEER DAN DEZE (meer dan uwe medediscipelen mij liefhebben)? En Petrus antwoordt met de zelfbewustheid, maar tevens met den ootmoed des geloofs, door een minder ſterke uitdrukking, en vooral niet meer als vroeger zich boven de anderen verheffende: *Heere, gij weet dat ik u* BEMIN. De tweede vraag des Heeren is, gelijk door de herhaling dringender, door de weglating van het *meer dan deze*, te gemoet komend: *Simon Jona's zoon,* HEBT GIJ MIJ LIEF? Nogmaals is het antwoord: *Ja, Heere, gij weet dat ik u* BEMIN? Bij de derde en voor Petrus doordringendſte herhaling is de vraag, met nog nadere te gemoet koming, eenvoudig deze: *Simon Jona's zoon*, BEMINT *gij mij?* waarop dan Petrus zich in het geloof op dien zelfden alwetenden Getuige durft beroepen, dien hij vroeger, *zich zelven vervloekende en zweerende* ten derdenmale verloochend had, zeggende: *Ik kenne den mensch niet.* O diepte der ontfermingen, en dier genade voor genade die in Christus is! — Op iedere betuiging voorts van de liefde des discipels tot dien grooten Herder der ſchapen, zijnen Heiland en Meester, volgt eene verklaring van het hem toebetrouwde ampt, eerst *het weiden der lammeren* (de kleinen, of *kinderkens* zoo als zij in den eerſten Zendbrief van Johannes genoemd worden), het *hoeden* (dat is, beſtieren) en *weiden* (dat is, met het woord der waarheid voeden) *der ſchapen*, dat is, der gemeente in haar geheel beſchouwd. Het eerſte en hoogſte kenmerk dus van een getrouwen Herder en Leeraar in de Gemeenten van Christus, is de liefde tot Christus, den Overſten Herder zelven. Men vergelijke Petrus eerſten Zendbrief, Hoofdſt. V. v. 1—5.

v. 18, 19. *Voorwaar, voorwaar zegge ik u, doe gij jonger waart, gorddet gij u zelven, en wandeldet alwaar gij wildet, maar wanneer gij zult oud geworden zijn, zoo zult gij uwe handen uitſtrekken, en een ander zal u gorden, en brengen waar gij niet en wilt. En dit zeide hij, beteekenende met hoedanigen dood hij God verheerlijken zoude. En dit geſproken hebbende, zeide hij tot hem, Volgt mij.* De dood waarmede Petrus in zijnen ouderdom als een bloedgetuige zijnes Heeren, God verheerlijken zoude, is het kruis, waaraan hij te Rome gehecht werd omſtreeks denzelfden tijd, als Paulus, die het Romeinſche burgerrecht bezat, aldaar onthoofd werd. Op Petrus belijdenis *des geloofs* volgde de belofte der heerlijkheid (Matth. XVI. v. 16—18): op die *der liefde* te dezer plaatſe, volgt de toezegging van dat kruis, die verdrukkingen, die dood, buiten welke geen andere ingang is in het koninkrijk der heerlijkheid. In het aan deze voorzegging onmiddelijk toegevoegd: *volgt mij*, ligt de geheele genaderoeping en heerlijkheid des Christens. *Deze zijn het die het Lam volgen, waar Hij ook henen gaat*, dat is bij Johannes in zijne Openbaring het kenmerk van de *verzegelden des Vaders.*

v. 20, 21. Maar Petrus, ſteeds naar den natuurlijken mensch dezelfde, in plaats van zich, als Johannes, bij dat *volgen* te houden, geeft zich wederom toe in eene ontijdige vraag. *Petrus, hem omkeerende zag den Discipel volgen, welken Jeſus lief had, die ook in het Avondmaal op zijne borst gevallen was, en gezegd had: wie is het die U verraden zal? Als Petrus dezen zag, zeide hij tot Jeſus: Heere, maar wat zal deze?* Het behoeft geene herinnering dat *de Discipel, dien Jeſus lief had,*

(1) Luc. XXII. v. 61.
(2) Luc. XXII. v. 32.
(3) Marc. XVI. v. 9.
(4) Luc. XXIV. v. 34.
(5) Marc. XVI. v. 7.

Johannes is. Had dan Jesus de anderen, had hij Petrus *niet* het eerste lief gehad? Buiten alle twijfel is dat woord: *gij hebt mij niet uitverkoren, maar ik heb u uitverkoren; gij hebt mij niet lief gehad, maar ik heb u lief gehad*(1), tot alle die behouden worden zonder eenig onderscheid gericht. Als dan de Schrift in Petrus meer doet uitkomen de liefde *tot* den Heere, in Johannes die *van* den Heere, zoo worden wij hierdoor wel op een onderscheid in de wijze van *werkzaamheid*, waar niet in het *wezen* van beider geloofsleven aandachtig gemaakt. Treffend is in volmaakte overeenstemming met deze tegenstelling het doorgaande karakter, de schriften, ja, het uiteinde van beide deze zoo teder aan elkander verbondene Discipelen. Petrus trad als verkondiger en getuige van Christus onder de twaalve het eerste op, Johannes voert de laatste het woord in de Schrift, die hij met de hem gegevene *Openbaring* besluit, en als verzegelt. Petrus eindigt zijnen loopbaan met den marteldood; Johannes wordt, na eene lang geoefende verwachting der lijdzaamheid, en na vele ook over *zijn* hoofd gegane stormen in hoogen ouderdom ontbonden. Petrus moet *volgen*, Johannes *blijven* (v. 22). Zoo onderscheiden is vaak de weg Gods met de zijnen, hoe naauw ook anders in lot en leven verbonden. Het is niet de marteldood, als zoodanig, die de heerlijkheid met zich brengt, maar *het getuigenisse Jesu* in leven en sterven.

v. 22, 23. *Jesus zeide tot hem, indien ik wil dat hij blijve tot dat ik kome, wat gaat het u aan? Volgt gij mij. Dit woord dan ging uit onder de broederen, dat deze Discipel niet zoude sterven. En Jesus had tot hem niet gezegd, dat hij niet sterven zoude; maar, indien ik wil dat hij blijve, tot dat ik kome, wat gaat het u aan?* Een krachtig getuigenis voor het uitsluitend gezag van het geschreven Woord, in tegenoverstelling van alle mondelinge overlevering, die zelfs onder de broederen en tijdgenooten op misverstand kon berusten. — *Indien ik wil dat hij blijve*, zegt Jesus; wie kan dus *willen*, dan die ook God is? — *Tot dat ik kome;* schoon het een misverstand was te meenen, dat Johannes niet sterven zoude, zoo lag in dit woord des Heeren toch de aanduiding eener bijzondere betrekking van den leeftijd dezes Discipels tot 's Heeren komst. Hij zoude niet sterven, voor dat hij het oordeel had zien komen over Jerusalem, maar vooral ook Jesus heerlijkheid en toekomst en gerichten voor oogen gehad had op Patmos. De komst des Heeren, die in den eigenlijken zin niets minder, of anders dan zijne *persoonlijke wederverschijning* is, wordt ook, in oneigenlijken zin, op alle de groote voortgaande gebeurtenissen toegepast, die met deze komst in verband, of met dezelve als op ééne volglijn staan. Het groote eindpunt van alle de verwachtingen der kerk van Christus is dit: *Hij komt!* en Hij zelve besluit met dit woord alle zijne beloftenissen voor de eeuwigheid: *Ziet, ik kome haastelijk.* Openb. XXII.

v. 24, 25. *Deze is de Discipel, die van deze dingen getuigt, en deze dingen geschreven heeft, en wij weten, dat zijn getuigenis waarachtig is. En daar zijn nog vele andere dingen, die Jesus gedaan heeft, welke zoo ze elk bijzonder geschreven werden, ik achte dat ook de wereld zelve de geschrevene boeken niet zoude vatten. Amen.* Gelijk ook David zegt: *Hoe kostelijk zijn mij o God! uwe gedachten? hoe machtig vele zijn hare sommen. Zoude ik ze tellen? harer is meer als des zands* (Ps. CXXXIX).

(1) Joh. XV. v. 16. 1 Joh. IV. v. 19.

KERK, SCHOOL, EN HUIS.

Reeds eenmaal werd in deze bladen over het onderwijs en deszelfs afscheuring van het stellige Christendom gesproken. Veel valt hierover nog op te merken, daar de ondervinding van iederen dag het bedroevende dier afscheuring bevestigt, en de noodzakelijkheid bewijst om tot de verlatene bron terug te keeren. Het gebrek aan vastheid in alles is de groote kwaal onzer dagen, en van daar die gedurige weifelingen, die flaauwheid in de godsdienstige overtuigingen, die gedurige verandering in de staatkundiee begrippen, die onbestemdheid die ook in het praktische leven tot beroep en handel is doorgedrongen, en aan alles die zekerheid ontneemt die vroeger tot op eene zekere hoogte bestond. Wij weten dat de zegen van boven moet komen, ook in het werk der opvoeding, doch in den weg der middelen is opleiding der jeugd eene zaak van het hoogste gewicht, en nog zien wij met verwondering hoe veel in dezen door Grieken en Romeinen verrigt is, ten einde het door hun gewilde doel te bereiken. Ons is eene groote gave geschonken van oneindige waardij, het Evangelie, de kennis van Christus; en waarom zouden wij dan niet op Christelijke wijze zoo wel als zij op Heidensche wijze, onze kinderen opvoeden? Daarin echter belet ons het ongeloof; de waarheid Gods wordt vertreden, en uit alles wordt een zamenmengsel vervaardigd dat zoo men vermoedt, niemand ergeren kan, maar dat ook aan niemand voedsel kan geven. In een katholijk geschrift werd onlangs geklaagd over de gereformeerde strekking der gebruikt wordende kinderboekjes, en het gevaar dat daarin voor de katholijke jeugd gelegen is. Nu zoude een echt gereformeerde dit geenzins instemmen, en daar een neologische of deistische veel meer dan eene gereformeerde kleur vinden. Elke gezindte, naar mate zij weder tot het bewustzijn terug keert, wat haar oorsprong en welke de geest was vroeger in haar aanwezig, kan zich onmogelijk vereenigen met dat *juiste midden*, dat men in alle deze werkjes en in de geheele wijze der opvoeding heeft trachten te bewaren. In de kinderen ontstaat daardoor reeds eene weifeling, die hen hun geheele leven bijblijft, zij worden eigenlijk niet onderwezen, maar daar worden hen vele zaken voorgelegd, die door de wijze dier voordragt zelve geen indruk op hen kunnen maken. Eene zaak goed en stellig te weten, is toch meer dan alle die oppervlakkige kundigheden, die men denkt te bezitten en wier gemis men alleen ondervindt op het oogenblik dat men dezelve behoeft.

Aan onze vaders moge veel ondervinding en kundig-

heden in het werktuiglijke van het onderwijs ontbroken hebben, hetgeen ook grootendeels daaruit ontſproot dat men het volksonderwijs verwaarloosde, en eene overdrevene waarde aan de beoefening der ouden toekende; wat het beginſel betreft, hadden zij een goed inzigt, dat hen niet bedroog, en dat ook reeds het gevoelen van den ijverigen, en ook in het dagelijksch leven met rijke ondervinding begaafden Luther was, dat namelijk *kerk*, *ſchool*, en *huis* een geheel moesten uitmaken, en elkander wederzijdsch de hand moesten bieden. Nu vragen wij wat het gevolg moet zijn, wanneer in de kerk geene bepaalde leer meer wordt verkondigd als ſlotſom van het woord Gods, maar ieder leeraar alle zijne veronderſtellingen en invallen mededeelt, waardoor het gene dat door den eenen opgebouwd wordt, door den anderen omver wordt geworpen, en wanneer de ſchool ſlechts eene ſtichting voor onderwijs, niet voor opvoeding is; wanneer daar wel eene bijbelſche geſchiedenis wordt voorgedragen, en ook van den *verheven* en *menschlievenden* Jezus geſproken, maar wanneer de ſcholieren niet beſchouwd en behandeld worden, als zondige en in zich zelve verlorene kinderen van Adam, die alleen door het geloof in Christus gered kunnen worden, maar als door eigen kracht volmaakbare wezens die den in hun gestorten kiem der volmaaktheid slechts behoeven te ontwikkelen. Komt hier nu eindelijk nog bij, dat het ouderlijk huis geene opleiding geeft, maar aldaar de spraakverwarring onzer eeuw heerscht, en boeken van allerlei aard en beginſel in de handen der kinderen gegeven worden, dan vraagt men welke vastheid van denkbeelden er in hunne ziel kan overig blijven. In dit ſtelſel van onderwijs toch komen zoo vele godsdienſten voor als er takken van wetenſchap beſtaan. De godsdienst van de kerk blijft tot de leerrede van den Zondag bepaalt, en daarvan hoort men verder niet gewagen. In het onderwijs der geſchiedenis leert men van eene Voorzienigheid die, zoo als erkend ſchijnt te worden, alles bestuurt; doch die alleen dáár ſchijnt te zijn om ons dat geluk te verſchaffen, waarop wij regtmatige aanſpraak hebben! De geschiedenis kan dan alleen eene optelling van feiten wezen, zonder daarin eenig doel aanſchouwelijk te maken, want uit hoofde van het aangenomen beginſel moet b. v. Luther geprezen worden, zonder dat de tegenstanders der hervorming veroordeeld mogen worden. In de natuurkunde wordt alleen van eenen volmaakten Schepper geſproken, zonder dat men aantoont, hoe door den val van den mensch het verderf ook in die eens volmaakte natuur is doorgedrongen, en de zonde de eerſte oorzaak van alle verval is.

Eindelijk leert het kind in huis nog weder een geheele andere redeneerkunde kennen, waarbij de godsdienst wordt voorgeſteld zoo als zij in de fatſoenlijke wereld wordt aangenomen; zoo als zij zich naar alle de drogredenen en ligtvaardigheid der eeuw plooit, en behoedzaam zorg draagt om geen enkel genot in den weg te ſtaan.

Hoe liefelijk daarentegen is de overeenſtemming, wanneer ook in het huis het geruisch der Pſalmen gehoord wordt, wanneer de huisvader aldaar het woord der waarheid aan de zijnen mag voorlezen, en hij bij de toepasſing van hetzelve, onder zijne kinderen reeds een fundament vindt gelegd door de getrouwe verkondiging van het Woord in de kerk, gevoed door de ſchool, die toch niet aan eene koele wijsbegeerte, maar aan de levendige kerk van Christus haren oorſprong verſchuldigd was.

Luther zeide in zijnen tijd dat een goed ſchoolmeester nuttiger voor een dorp was, dan een goed leeraar; doch deze waarheid is thans geheel zonder beduidenis, daar de onderwijzer een abſtract perſoon geworden is, die in het midden van alle gevoelens ſtaat, zonder een derzelver bepaald te mogen voordragen, en wien het gebruik van Gods Woord op zijne ſchool als eene overtreding zoude kunnen toegerekend worden.

Hoe dan zal deze zamenſtemming tusſchen *kerk*, *ſchool* en *huis* weder herſteld worden? hoe wordt Christus weder als het middenpunt erkend van rigtingen, die thans zoo geheel uit elkander loopen? Bij de menſchen is dit onmogelijk, maar alle dingen zijn mogelijk bij God. Behaagt het den Heere zijnen Geest te zenden, wordt de ziel tot het waarachtig gelove gebragt, dan verliest het huis zijne lichtvaardigheid, en, in hoeveel zwakheid dan ook, het ſtaat daar als een tempel des Heeren. En de ſchool, zal zij in het midden van de woelingen onzer tijden, waarbij toch de erkenning ten gronde ligt van het hooge gewigt der geestelijke dingen, op haar onverſchillig ſtandpunt van 1795 en zedert, kunnen blijven ſtaan? Neen! de nieuwe vormen, waarin veel verbeterd is, moeten door het vroeger beginſel bezield en geheiligd worden. Mogten velen deze dingen behartigen en er het gewicht van inzien. De Heere geve zijn licht in de duisternis!

OPMERKING OVER DEN OORSPRONG DER GRIEKSCHE WIJSGEERTE.

»*De tijden der onwetendheid*"
PAULUS (in het midden van Athene.)

Het is bekend genoeg, en werd ook nog in een vorig Nummer door ons herinnerd; hoe de voornaamſten der oude wijsgeeren van Griekenland, de vroegſte vooral, naar verſcheiden Oosterſche landen, Chaldea, Phenicië, Egypte, Perzië, eenigen hunner zelfs tot in Indië toe hunne reizen uitſtrekten om aldaar met de wijzen van het Oosten te raadplegen over de hoogſte waarheden van Godsdienst en wijsgeerte. In vroegeren tijd hebben onderſcheiden christelijke geleerden zich bevlijtigd om aan te toonen, dat die wijsgeeren zoovele hunner begrippen, als het duidelijk kenmerk dragen van een afſchijnſel, of meer of min verwijderde navolging van de waarheden der goddelijke Openbaring te zijn, aan onmiddelijke gemeenſchap of omgang met het Israëlitiſche Volk, of met deszelfs Profeten en Wijzen, verſchuldigd waren (1). En het is zeker waar, dat de Israëlitiſche godsdienstleer na de Babyloniſche ballingſchap, en vooral na de overwinningen van Alexander den Groote, door het geheele Oosten en

(1) EUSEBIUS en eenige andere kerkvaders beweerden reeds toen dat alle kennis van goddelijke dingen onder de Grieken van de Hebreën zoude afkomstig zijn.

Westen zijn verſpreid geworden (1). Maar behalven dat dit eerst voor latere eeuwen geldig is, zoo blijkt, aan den anderen kant, dat die invloed, zoo zij al aanmerkelijk geweest is, zich tot de mindere volksklasse zal bepaald hebben, terwijl ook de leer des O. Verbonds *voor de Grieken* (*die wijsheid zochten*) *eene dwaasheid* was (2). De meening, dat de Griekſche wijsgeeren met Jezaias, Jeremias of Ezechiël, zouden omgegaan en eenige leerſtukken van hen overgenomen hebben, laat zich, ook deswege, niet verdedigen, wijl deze heilige Godsmannen zich immers ten ſterkſte zouden verzet hebben tegen de vermenging van het goddelijke met het menſchelijke, het heilige met het onheilige, het waarachtige met het vervalschte, dat al deze wijsgeerige ſtelſels, hoe veel zij mogen ſchijnen van de waarheden der goddelijke Openbaring ontleend te hebben, allen in ruimer of minder mate aankleeft. Want de dienst des HEEREN ſloot alle afgoderij uit, en de Profeten lieten zich voorwaar er niet mede in, om eenen Thales of Pythagoras, zonder dat dezen zich bekeerden tot den waarachtigen God, Israëls Verbondsgod, den God der goden, buiten wien alle goden ijdelheid zijn, eenige meer of min geestelijke begrippen van God of goddelijke dingen te geven, om daarmede, in het Vaderland teruggekeerd, als met eigene wijsheid te pronken. Neen voorwaar! anders was de roeping dier heilige mannen; geheel anders hun ijver voor den Heere, hun afkeer van alle heidenſche bijvoegſelen en inmengſelen van afgoderij in de kennis van de woorden Gods.

Doch het is geenszins noodig, dit reeds te recht verlatene gevoelen te omhelzen, om den middelijken oorſprong der Griekſche Philoſophie uit de waarheden der goddelijke Openbaring, hoe vermengd of verbasterd dan ook, te verklaren. Immers waren de ſporen dezer waarheden, als enkele lichtſtralen eener zich verbergende Zon door geheel het Oosten, ook zonder eenig leeraarſchap der Israëlitiſche wijzen, door overlevering, onderlinge mededeeling en ijverige navorſching van ouds af verſpreid (3). Van de Perzen bij voorbeeld zegt een diepdenkend en wel onderricht Geſchiedkenner onzer dagen het volgende:

»Zij ſtonden in de heilige overlevering in godsdienstleer nader tot de Hebreën dan eenige andere natie, en zijn hun zeker in al hunne denkbeelden over God en goddelijke dingen onder alle overige volken nog het naauwſte verwant. Van den Koning des Hemels en Vader des eeuwigen lichts en de onbevlekte lichtwereld; van het eeuwige Woord, door hetwelk alle dingen geſchapen zijn; van de zeven groote Geesten (het getal drukt de volmaaktheid uit) die naast om den troon des lichts en der Almacht

(1) J. Leland, *De nuttigheid en noodzakelijkheid der Chr. openbaring.* Dl I. bl. 525—555, en de aldaar aangehaalde Schrijvers.

(2) 1 Cor. I. v. 23.

(3) Leland, Dl. I. bl. 82, 83 zegt met waarheid: »Het oosten was de ſpringbron der kennisſe, waarvandaan dezelve aan de westerſche deelen van de wereld is medegedeeld geworden. Aldaar waren de waardigſte oude overblijfſelen te vinden. Derwaarts reisden naderhand de Griekſche filozofen om wijsheid of de kennis van goddelijke en menſchelijke dingen te zoeken."

ſtaan; van den glans der hemelſche legerſcharen die hem omringen; voorts van den oorſprong des kwaads en den vorst der duisternis, als den Overſte der afvallige en aan alle goed wederſtrevige geesten, hadden zij grootendeels zeer overeenkomſtige of altoos zeer na verwante denkbeelden met die der Hebreën. Dat bij dit alles vrij wat vreemdſoortigs gevoegd mag zijn geweest, of inderdaad was, hetgeen de toenmalige Hebreën, of ook wij zelve voor valsch zouden houden, ligt in den aard der zaak, maar neemt den grond dier onvernietigbare historiſche overeenkomst niet weg (1)." Het ware dus inderdaad zoo bevreemdend niet, als ſommigen wel hedendaags meenen, zoo men ook bij Plato ſporen eener verwijderde kennis aan het drieéénig wezen der Godheid aantrof, gelijk een Dacier en anderen beweerd hebben. —

Even zoo heeft ook een beroemd geleerde in onze dagen bewezen, dat de zucht voor Allegoriën welke reeds vroeg in Griekenland heerschte, en later ook met zooveel ijver in de wijsgeerige ſchool van Alexandrië gedreven werd, wel niet onmiddelijk kan afgeleid worden uit den hoogeren zin dien God van zoovele profetiſche Godſpraken, ſymboliſche gebruiken en typiſche inſtellingen, aan zijn volk gegeven, geopenbaard had; maar evenwel haren oorſprong heeft gehad in die algemeen verſpreide denkbeelden, aan geheel het oosten eigen, en van welke ook de zoo even aangehaalde plaats van Schlegel ſpreekt (2).

Wij kunnen dus die zelfſtandigheid der Griekſche Wijsgeerte, die onafhankelijkheid derzelve van de oorſpronkelijkelijke goddelijke openbaring in het Oosten, en van de aloude godsdienstbegrippen, overleveringen, en heilige denkbeelden, welke ſommigen aannemen, en die zoo weinig overeenkomſtig is, zoowel met den loop van de ontwikkeling der volken, als met de eigenlijke natuur der menſchelijke rede, gelijk wij die in een vorig Nommer hebben voorgeſteld, geenszins toeſtemmen, maar gelooven integendeel, (en ziedaar tevens de ſlotſom van het boven aangemerkte):

»Dat de mensch, zonder dat middelijk of onmiddelijk de Openbaring tot hem komt, voor Gods Wezen en alle goddelijke dingen van nature blind is, en dat deze waarheid zelfs door de Geſchiedenis van de verlichtſte en beſchaafdſte natie der heidenſche oudheid geenszins wederſproken wordt, aangezien ook dáár elke ſchemering van hemelſche waarheid aan middelijk opgevangene lichtſtralen van de zon der Goddelijke wijsheid en openbaring, die over den wieg des menschdoms in het oosten ſcheen, en zich ſedert voor alle volkeren, één uitgezonderd, wegens hun moedwilligen afval verborg, moet worden toegeſchreven. *Want de Schrift heeft het al onder de zonde* (en dus ook dwaling) *begrepen, opdat de belofte uit den geloove Jeſu Christi den geloovigen zoude gegeven worden* (3)."

(1) Fr. von Schlegel, *Philoſophie der Geſchichte*, Th. I. S. 175.

(2) Olshauſen, *Ein Wort über tiefern Schriftſinn.* Königsb. 1823.

(3) Gal. III. 22.

JOHAN WILLEM FRISO (1).

O FRISO, voedſterling dier ſtaats- en oorlogshelden
  Waarop de Franſche trots ſtuitte en terug moest treên;
Held voor dezelfde zaak en op dezelfde velden
  Met HESSEN, OUWERKERK, en MARLB'ROUGH, en EUGEEN (2)!
Doorluchte Prinſentelg, wien op vergankbre goederen
  Het erfrecht werd betwist, dat aan uw ſtamnaam kleeft,
Maar nimmer op den roem dier twee verheven broederen, (3)
  Wier naam, wier bloed, wier ziel, in u vereend herleeft!
Gij, wien het moordend lood bij 't hachlijk Oudenaarde (4),
  Voor Rijſsel (5), bij het ſchoon maar bloedig Malplaquet (6),
In 't nooit ontzien gevaar, vergeefsch ontzag en ſpaarde!
  De diepte des Moerdijks ſtrekte u ten eerebed!
Moest dan ook gij zoo ras aan Neêrlande hoop ontvallen,
  (Die hoop, met Nederland door heel Euroop gedeeld!)
Ook in dien vroegen dood, tot rouw der duizendtallen,
  Uws Oudooms Lodewijks en tweeden Willems beeld?—
't Was in Gods wegen ſteeds, dat Neêrland om Oranje
  In tranen beurtlings ſmolt van zielevreugd of ſmert (7);
Dat Neêrland met dien ſtam, die 't jok verbrak van Spanje,
  Door ſnoeren van gebed tot één verbonden werd!
Want dus, dus ſteeg de beê, van eeuw tot eeuw, ten hoogen,
  Van uit het hart des volks, en Neêrlands kerk, te zaam
»God des Verbonds! zie neêr met zegen ſtralende oogen
  »Op Nasſaus vorſtenſtam, ter eere van Uw naam!
»Geef dat het uit dat huis nooit aan een man ontbreke,
  »Wien de ijver voor uw huis met meer dan moed beziel',
»Die in de kracht Uws woords vertrapte rechten wreke,
  »Die aan de ſpits des volks voor CHRISTUS nederkniel!"
Prins Johan Willem ſterft. Maar God hoort Neêrland ſmeeken;
  En, Vorſtelijke weeuw (8)! Uw ſchoot voldraagt een zaad,
Dat, nog op dezen dag, ten hoop verwekkend teeken
  Voor Neêrland, voor Euroop, voor JEZUS kerk, beſtaat!

---

(1) Johan Willem Friſo, overgrootvader van onzen regeerenden Koning, was de zoon van Hendrik Caſimir II, Stadhouder van Friesland en Groningen, en Veldmaarſchalk der vereenigde Nederlanden, dien Vorst (A°. 1687) uit zijn anders alleen in dochters vruchtbaar huwelijk met eene Prinſes van Anhalt-Desſau geboren. Prins Friſo verloor zijnen vader op zijn negende jaar, en bleef onder het opzicht niet ſlechts eener voortreflijke moeder, maar ook van Koning Willem III van Engeland, die hem als zijnen zoon aannam, als zijnen opvolger in de Nederlanden beſchouwde, en hem ook (A°. 1695) tot den eenigen en algeheelen erfgenaam van den titel en goederen van Oranje benoemde. Doch als Koning Willem in 1702 overleden was, werd de jeugdige Friſo in geen andere gewesten buiten die van Friesland, Groningen en Drenthe, alwaar hij zijnen vader onmiddelijk was opgevolgd, tot Stadhouder aangeſteld; terwijl bovendien de Koning van Pruisſen hem de nalatenſchap van den tak van Oranje betwistte; een geding, dat eerst later tusſchen die kroon en Prins Willem den Vierde door ſchikking werd afgedaan, maar intusſchen de aanleiding was tot die rampſpoedige overvaart, welke aan het leven van den beminlijken Vorst een einde maakte. De jonge Friſo, na te Franeker en Utrecht een tijd lang geſtudeerd te hebben, deed onder opleiding van zijnen bloedverwant, den Heer van Ouwerkerk, zijn eerſte veldtocht als vrijwilliger, zijnde toen (A°. 1703) zestien jaren oud. Zedert, als Generaal in dienst van dezen Staat, hielp hij dien Veldmaarſchalk Dendermonde, Oostende, en andere plaatſen innemen (A°. 1706). Allerbijzonderst muntte hij uit in den veldſlag bij Oudenaarden, het beleg van Rijsſel, den ſlag van Malplaquet, de inneming van Mons, enz. enz. In 1711 naar den Haag geroepen ter zake van het rechtsgeding met Pruisſen, begeeft hij zich, niet zonder weêrzin, uit het leger derwaarts, komt met zijn gevolg aan den Moerdijk, laat zich overzetten in zijne koets; doch een geweldige rukwind doet den ſchouw omſlaan, en den vier en twintigjarigen krijgsheld, in de diepte gevoerd, verzinken, onder den uitroep: *Heere! helpt ons, wij vergaan.* De algemeene droefheid over dit ſterfgeval was onbeſchrijflijk, ook buitenslands, van waar, onder anderen, Burgemeesteren en Predikanten van Genève hunne gevoelige deelneming openlijk betuigden. De lof van dezen in zielsen lichaamsgeſtalte even edelen en bevalligen, in godsvrucht en heldenmoed, in openbare en huislijke deugden even voortreflijken Oranjeſpruit, kan men overal waar ſlechts van hem melding wordt gemaakt, ontmoeten. Men zie, onder anderen, zijn *Leven* (uitgegeven te Amſterdam A°. 1716), Prof. VAN KAMPEN, *Vaderlandſche karakterkunde*, Dl. II, bl. 528 tot 535. Baron COLLOT D'ESCURY, *Hollands roem*, Dl. II. bl. 365 en volg. VAN EFFEN, *de Miſanthroop* door LE CLERCQ vertaald, Dl. II. bl. 24 en volg.

(2) De lof van den Hertog van Marlborough, Opperbevelhebber der Engelſche, en van Prins Eugenius, Generalisſimus der keizerlijke troepen is wereldkundig. Zij waren, nevens onzen HEINSIUS in het kabinet, de waardige opvolgers en voorſpoedige uitvoerders van Koning Willem's groote plannen tegenover Frankrijks alleenheerſchappij, en voerden gezamenlijk zedert A°. 1708 den krijg in de Nederlanden. Door HESSEN verſta men den in dienzelfden oorlog tegen Frankrijk met roem overdekten Erfprins van Hesſen-Casſel (Fredrik), die, na OUWERKERK, Veldmaarſchalk in dienst onzer Nederlanden was, en later (A°. 1720) Koning van Zweden werd. Deze Heer van Ouwerkerk was Hendrik van Nasſau, zoon van Lodewijk, natuurlijken zoon van Prins Maurits; hij had, in zijne jeugd, bij St. Denis het leven van Prins Willem den IIIden gered, dien hij zedert in Engeland, en in de meeste zijner veldtochten verzelde. Zedert ſtond hij als Nederlandsch Veldmaarſchalk, onder de bevelen en in de hoogſte achting van Marlborough, en bedekte zich met roem bij onderſcheidene gewichtige gelegenheden, als bij Ramillies, Oudenaarden, enz. In 1708 eindigde hij zijn zeven en zestig jarig leven, en door edelmoedigheid zoowel als heldhaftigheid beroemden loopbaan, gedurende het beleg van Rijsſel. Coxe, Marlborough's levensbeſchrijver, (merkt COLLOT D'ESCURY op t. a. p. bl. 368) *vermeldt met meer lof onzen landgenoot, dan Wagenaar, die ſlechts in zijnen kronijkſtijl zegt, dat hij overleed.*

(3) Graaf Johan de Oude, van wien Prins Friſo in den manlijken lijn, en Willem de Eerſte, van wien hij door zijne grootmoeder, eene dochter van Fredrik Hendrik en gemalin van Graaf Willem Fredrik, afſtamde.

(4) Bij Oudenaarden (A°. 1708) had hij door een meesterlijke manoeuvre, en ſtraks door een ſtouten marsch een aanzienlijk deel aan de overwinning der Bondgenooten.

(5) Bij het beleg van Rijsſel was hij in zijn kwartier zoo blootgeſteld, dat zijn kamerdienaar *Du Cerceau*, terwijl hij bezig was den Prins te kleeden, door eenen kanonskogel naast hem weggenomen werd. De Prins zijn eigen gevaar niet achtende en alleen door het ongeval van eenen trouwen dienaar getroffen, wierp zich vol aandoening op het lijk; men moest hem van het gevaarlijke punt als wegrukken. De roemrijke uitſlag der belegering beide van de ſtad en van het kasteel werd algemeen voor het grootſte deel aan Friſo toegeſchreven.

(6) *De kroon* (zegt VAN KAMPEN t. a. p.) *van 's Prinſen daden is die bloedige veldslag van Malplaquet* (die het bloed van 18000 dooden en gekwetsten kostte), *waarin voornamelijk Nederlandſche dapperheid het heir des trotſchen Lodewijks, onder zijnen toenmaals grootſten Veldheer* VILLARS, *den waardigen opvolger van* TURENNE, CONDÉ, en LUXEMBURG *deed zwichten.* Men leze de hoogstbelangrijke bijzonderheden bij dezen en andere historieſchrijvers.

(7) Met de algemeene diepe droefheid, die de dood of de achteruitzetting der Nasſaus telkens bij onze natie te weeg brachten, ſtaat in volmaakte eveuredigheid de grenzelooze vreugde bij ieder tijdpunt daarentegen van vernieuwd herſtel en verhooging, of geboorte eens manlijken erfgenaams, aan den Oranjeſtam te beurt gevallen. Men herinnert zich de door VAN HAREN beſchrevene nationale blijdſchap te Amſterdam bij de verheffing van Friſo's zoon, Prins Willem den Vierde, vele jaren na 's vaders dood, tot het Erfſtadhouderſchap.

(8) Maria Louiſa, geborene Prinſes van Hesſen-Casſel, zuster van den bovenvermelden Erfprins. eene vrouw, moeder, en weduwe, welker nagedachtenis lang in zegening bleef, om tedere Godsvrucht, en op dien wortel gegronde, door vele tegenſpoeden geoefende deugden; *geen uitwendige godsdienſtigheid en onberispelijke wandel alleen, hoedanig de hedendaagſche* mode *gewoon is Godvruchtigheid te noemen* (gelijk in hare levensbeſchrijving, te Leeuwarden bij de Chalmot A°. 1765 bl. 259, opgemerkt wordt) *maar het hartveranderend genadewerk van den Heiligen Geest.* Men vergelijke over haar *de Vaderlandſche Karakterkunde* van Prof. VAN KAMPEN, Dl. II. bladz. 562.

TE AMSTERDAM, BIJ G. VAN PEURSEM, IN DE NIEUWE SPIEGELSTRAAT BIJ DE KERKSTRAAT.

NEDERLANDSCHE STEMMEN

OVER

GODSDIENST, STAAT-, GESCHIED- EN LETTERKUNDE.

Overzicht.

Even als in het eerſte Deel werd wederom aan de *Godsdienst* de eerſte plaats door ons ingeruimd. Ons beginſel bleef: » het hoogſte gezag toe te kennen aan Gods woord, uit en door zichzelve verklaard, en in alles, ook hetgeen de rechtzinnige kerkleer betreft, alléén op den voorgrond geſteld".

De waarheden des geloofs die wij in dit Deel op grond van dat Woord behandelden, worden in de volgende opſtellen gevonden:

1. *Gedachten over Bijbelvertaling en Bijbelverklaring*. Bl. 3, 4.
2. *Over het Kort begrip der Christelijke Religie of den kleinen Catechismus* » 30, 31.
3. *Over de Erfzonde* » 73— 75.
4. *Eenige nader opmerkingen betreffende de leer der Typen* » 68— 71.
5. *De Sabbath en de Dag des Heeren* » 17— 23.
6. *Jeſus Christus, de Verbondsgod beide des O. en des N. Testaments* » 43— 45.
7. *De Profeet Jona* » 134—142.
8. *De Menschwording* » 41— 43.
9. *Jeſus Christus, onze groote God en Zaligmaker* » 25, 26.
10. *Jeſus Christus, de waarachtige God en het eeuwige leven* » 89, 90.
11. *Het geloof, niet uit ons* » 88.
12. *De éénheid in Christus* » 138—140.
13. *Het Lijden* » 101—128.
    Aanhangsel over Psalm XXII. *vs.* 17 » 128.
14. *De Begraving en Opſtanding* » 145—147.
15. *De Verſchijning aan de Zee van Tiberias* (Joh. XXI.) » 149—153.
16. *Augustinus over den dood als ſtraf op de zonde* » 112.

Benevens deze geloofsſtukken werden ook in dit Deel meermalen de kerkelijke aangelegenheden onzes Vaderlands behandeld of aangeroerd. Bekend zijn uit de ſtukken zelve de velerlei aanleiding die ons daartoe den weg aanwees. In de Voorrede des derden Deels hopen wij nader op ons ſtandpunt ten deze terug te komen. De Opſtellen hiertoe betrekkelijk, zijn:

1. *Eene kerkelijke Stem over Waarheid en Geloof*. Bl. 26, 28.
2. *Eene proeve van de hedendaagſche prediking* » 30.
3. *Eene bijdrage omtrent den toeſtand der Kerk* » 77— 80.
4. *Het tweede Eeuwfeest der Remonſtrantsche Broederschap* » 13— 15.
5. *Ons beginſel omtrent ſcheiding uit de bestaande Kerk* » 13— 15.
6. *De Scheiding* » 29, 30. en 61, 62.
7. *Een woord bij gelegenheid van het beſluit der Regering omtrent de ſcheiding der drie gemeenten in N. Braband* » 54.
8. *Waakt* » 133, 134.

Staatkunde in den eigenlijken zin heeft in dit tweede Deel niet vele bladzijden vervuld. Onze *Nederlandſche Stemmen* waren van den aanvang af beſtemd om hoofdzakelijk de aangelegenheden van het Vaderland in aanmerking te nemen. Met uitlandſche Staatkunde hebben wij ons dus ſlechts in het voorbijgaan, en in zooverre bezig gehouden, als noodig was, om het ſtandpunt aan te wijzen, uit hetwelk wij dezelve ſteeds wenſchen te beſchouwen.

En wat Nederland aangaat, in eenen tijd van uitwendige rust, of wil men van ſtilſtand, wordt men meer bepaald tot het ſtellen van beginſelen, dan tot het getrouw bijhouden van de zaken van den dag. Men kan dit reeds uit de opgave der onderwerpen beſpeuren:

1. *Gedachten bij de Opening der Staten-Generaal*....Bl. 1.
2. *Van de ware Volksvrijheid*.................... » 32, 33.
3. *Bedenkingen over het nut en gebruik der Mozaïsche Wetgeving in onze dagen*.................... » 37— 39.
4. *Over den grond van het oppergezag, en de plichten van Overheden en Onderdanen*................ » 90—106.
5. *Organiſeren*............................ » 47.
6. *Getuigenis des geloofs in de Raadsvergadering te Bazel*.................................. » 49— 50.
7. *De Teekenen der tijden*....................... » 53, 54.
8. *Een woord over de geſchiedenis van den dag*.... » 108.

Onder de openbare volksaangelegenheden in ons Vaderland, rekenen wij ook vooral den toeſtand der zeden en hetgeen daarmede in verband ſtaat:

1. *Iets over het toenemen van den zelfmoord in onze dagen*....................................Bl. 15, 16.
2. *Nog iets over het Muziekfeest*................. » 16.
3. *Over den toeſtand der zeden in ons Vaderland*... » 110, 111.
4. *De Opvoeding*.............................. » 80— 82.
5. *Over den invloed van Franſche zeden en Franſche letterkunde op het Nederlandſche Volk*.......... » 39, 40.
6. *De uitgangen des Jaars*...................... » 52.
7. *Kerk, School en Huis*....................... » 153, 154.

De *Geſchiedenis*, zoowel die der oude wereld, waarin de Voorzienigheid Gods zoo diep de ſporen van het menſchelijk bederf, zoowel als van verwachting en uitzicht op eenen Verlosſer heeft ingeprent, als de nieuwere, in welke vooral de historie van Christus kerk, en die van het Vaderland, onze aandacht trekt, heeft reeds in het eerſte Deel, heeft ook weder in dit tweede, eene ruime plaats beſlagen. Zij, getrouwe getuige der waarheid, is even daardoor geſchikt om het gebrek aan voldoende ervaring veelzins te gemoet te komen; en wij hebben deswege ook vooral zulke onderwerpen trachten te kiezen, die eene toepasſelijke zijde voor de beſtaande voorvallen in Staat of Kerk ſchijnen te vertoonen. Een vluchtig overzicht van de behandelde onderwerpen zal dit weder genoegzaam aantoonen. Wij vangen wederom aan met de kerkelijke Geſchiedenis, als de eerſte in waardigheid, waarbij ook de beſchouwing van den tegenwoordigen kerkſtaat van andere landen in aanmerking komt:

1. *Kerkelijke Historie des Vaderlands*..............Bl. 8— 11.
2. *Franciscus Junius*.......................... » 33— 36.
3. *Petrus Dathenus*........................... » 138—140.
4. *Antoinette Bourignon*....................... » 50— 52.
5. *Johan de Labadie*.......................... » 82—119.
6. *Nicolaas Schotsman*......................... » 54— 57.
7. *Over de Hervorming en het ware en valsche Protestantismus*.............................. » 116, 117.
8. *Het Testament van Calvyn*.................... » 71, 72.
9. *Eene Stem uit Genève*....................... » 49.
10. *Derde Jaarfeest der Theologiſche School te Genève*.. » 45— 48.
11. *Nadere tijdingen omtrent de Thologiſche School te Genève en de Verkondiging des Evangeliums in Frankrijk*................................ » 111, 112.
12. *Het vrije Onderzoek*........................ » 99.
13. *Over den godsdienſtigen toeſtand van Engeland*.. » 122 –132.
14. *Over de geestelijke opwekking in de* XIX^de^ *Eeuw*.. » 65— 68.
15. *Getuigenis der Rusſiſche Kerk, aangaande de leer der rechtvaardiging door het geloof*............. » 16.

De algemeene Geſchiedenis ging ook thans weder bij ons uit van de beſchouwing van die des Volks en der Kerk van God. In de nieuwe Historie hebben wij ons vooral bij die van het Vaderland bepaald. Tot het eene of andere behooren de volgende Stukken:

1. *Het ſtilstaan van zon en maan onder den grooten ſlag van Jozua tegen de Kananieten*...............Bl. 62— 64.
2. *Over de ontzondigingen der Oudheid*............ » 121, 122.
3. *Over den oorſprong der Griekſche Wijsgeerte*.... » 154, 155.
4. *Socratiſche Wijsgeerte*....................... » 57— 59.
5. *De Griekſche beſchaving en het Evangelie*....... » 75, 76.
6. *Nederlands Heldendaden te land*................ » 135, 136.
7. *Nederlandſche Herinneringen*.................. » 94— 96.
8. *Wenken omtrent de Geſchiedenis des Vaderlands van Bilderdijk*................................ » 119, 120.
9. *Eene Proeve van de huisſelijke zeden onzer voorvaderen*.................................. » 148.
10. *Het bijgeloof der Eeuw*...................... » 72.

Reeds in ons eerſte Deel hebben wij tot de *Letterkunde* betrokken, deels hetgeen in ons blad meer algemeen verſcheiden voorwerpen van menſchelijke kennis en vernuft betreft, die wij in het belang der christelijke waarheid nuttig rekenden in dit blad te behandelen, deels hetgeen meer eigenlijk dien naam verdient. Wij voegen thans het een en ander zamen:

1. *Wenken aangaande dit Weekblad*.............Bl. 85— 87.
2. *Is er wel algemeen geldige Waarheid?*.......... » 11, 12.
3. *De menſchelijke rede (het kenvermogen)*......... » 23, 24.
4. *Over de Geuzen van Jonkheer O. Z. van Haren*. » 59, 60.

Hieronder willen wij ook eenige dichtſtukjes rangſchik-

ken, die wij van tijd tot tijd om der verſcheidenheid wille en om de aandacht te verlevendigen, in deze bladen hebben medegedeeld:

1. *De Jongeling te Pella* .... Bl. 12.
2. *Willem Lodewijk van Nasſau* .... » 36.
3. *Johan Willem Friſo* .... » 140.
4. *Geloofsvertrouwen* .... » 48.
5. *Sterkte in God* .... » 100.
6. *Davids laatste woorden* .... » 832.

Wat eindelijk de verſchillende geſchriften betreft, van welke in deze bladen een beoordeelend verſlag gedaan werd, wij hebben de voornaamſte derzelve reeds onder het hoofd waartoe zij behooren vermeld, omdat ons doel eigenlijk veel minder is te *recenseren* (gelijk men dit woord doorgaans bezigt), dan wel eene gepaste gelegenheid te vinden, ten einde de hier of daar, wel of kwalijk voorgeſtelde zaken in het licht van — of in een ander licht dan — zulk een ſchrijver te plaatſen; enkele malen ſlechts, en als door den nood gedrongen, om tegen deze of gene gevaarlijke uitgekomen geſchriften te waarschuwen. Wij willen al deze werken hier om de volledigheid te bevorderen, bij elkander voegen:

NEDERLANDSCHE GESCHRIFTEN.

1. *Eene Catholijke Nederlandſche Stem bij de tegenwoordige godsdienstwoelingen in ons Vaderland.* 's Hertogenb. 1834 .... Bl. 6, 7.
2. B. GLASIUS, *Geſchiedenis der Christelijke kerk en Godsdienst in de Nederlanden vóór het vestigen der Hervorming* .... » 8— 11.
3. Dr. A. CAPADOSE. *De Ontheiliging van het huis Gods op den 16den en 17den Oct. 1834. te 's Gravenhage* .... » 16.
4. R. ENGELS. *Waarheid en Geloof, of mijne ontboezeming in eenige voorname bijzonderheden nader opgehelderd en ontvouwd.* Gron. 1834 .... » 26— 28.
5. Dr. A. CAPADOSE. *Jehovah-Jeſus, of de wolke der getuigen voor de Godheid van den gezegenden Middelaar en borg van zijn diep onwaardig volk.* Amst. 1833 en 34 .... » 43— 45.
6. *Nieuw Testament in 32°, herdrukt A°. 1834* .... » 47, 48.
7. PH. W. VAN HEUSDE. *De Socratiſche School, of Wijsgeerte voor de negentiende Eeuw.* Utr. 1834. » 57— 59.
8. *Stukken, betreffende de afscheiding der gereformeerde gemeente van Doeveren, Genderen en Gansoyen van het Nederlandsch hervormd Kerkbeſtuur* .... Bl. 29, 30.
9. H. P. SCHOLTE, *Merkwaardig voorbeeld van hedendaagſche verdraagzaamheid van het Nederlandsch hervormd Kerkbeſtuur, ten opzichte der Gereformeerde gemeente van Doeveren, Genderen en Gansoyen en derzelver Herder en Leeraar.* 's Grav. 1834. » 61, 62.
10. P. HOFSTEDE DE GROOT, C. H. VAN HERWERDEN en M. A. AMSHOFF, *Christelijke Betrachtingen.* Gron. 1834. » 77— 80.
11. *Catholijke Nederlandsche Stemmen over Godsdienst, Staat-, Geſchied- en Letterkunde.* Grave 1835... » 87, 88.
12. L. G. JAMES. *Brief aan den Heer Serrurier.* Amſt. 1835. » 97, 98.
13. J. J. LE ROY. *Bekroonde Verhandeling ter beantwoording der prijsvraag van het Stolpiaansch Legaat.* Leid. 1834 .... » 90 106.

BUITENLANDSCH GESCHRIFT.

14. J. H. MERLE D'AUBIGNÉ. *La voix de l'Egliſe, une ſous toutes les formes ſucceſsives du Christianisme. Gen. et Par.* 1834.

Eindelijk hebben wij ook weder in dit Deel nu en dan in eene openſtaande plaats eenige *Gedachten* aangeſtipt, of ook wel *Spreuken* van verſtandige en diepdenkende Schrijvers opgenomen. Wij hebben hier weder zooveel mogelijk de aangelegenheden en behoeften des tijds in aanmerking genomen. Ook bedoelden wij nu en dan aan te toonen, hoe ook zulke ſchrijvers als voor het overige minst met ons in gevoelens overeenkomen, niet zelden in algemeene uitſpraken aan dezelfde waarheden hebben hulde gedaan, welke wij in deze bladen volſtandig voorſtaan. Dergelijke *Spreuken en Gedachten* komen voor op bl. 16, 28, 64, 84, 88, 100, 124, 136.

En hiermede mogen wij dit *Overzicht* ſluiten. Het was ons verlangen in hetzelve kort te zijn, zonder de aaneenſchakeling der ſtukken, die vele afzonderlijke vertoogen best tot één werk verbindt, geheel te verwaarloozen. De zegen des Heeren, dien wij zoo dikwijls bij de zamenſtelling ondervonden, ruste ook op dit Deel, en make het dienstbaar aan ons doel en onze biddende verwachting: *de bevordering van het koningrijk van* JEZUS CHRISTUS!

BERICHT.

Dit Overzicht, *bevattende de inhoudsopgave van het tweede Deel der* Nederlandſche Stemmen, *wordt gratis aan de Inteekenaren verzonden. De prijs blijft dezelfde bij het derde Deel.*

NEDERLANDSCHE STEMMEN.

NEDERLANDSCHE STEMMEN

OVER

GODSDIENST, STAAT-, GESCHIED- EN LETTERKUNDE.

Gelijk er geschreven is: Ik hebbe geloofd, daarom heb ik gesproken,
zoo gelooven wij ook, daarom spreken wij ook. PAULUS.

Derde Deel.

(MEI TOT OCTOBER CIƆIƆCCCXXXV.)

AMSTERDAM,
BIJ G. VAN PEURSEM.
1835.